

LES FANTÔMES FAMILIAUX.
PSYCHANALYSE TRANSGÉNÉRATIONNELLE
Bruno Clavier

© 2013, Éditions Payot & Rivages

FANTOMELE DIN FAMILIE.
PSIHANALIZA TRANSGENERAȚIONALĂ

Bruno Clavier

ISBN 978-606-8560-71-7

© 2018 – Editura PHILOBIA

internet: www.philobia.com
e-mail: contact@philobia.com

Editor: Bianca Biagini
Traducere: Cristina Livia Vasilescu
Redactor: Raluca Furtună
DTP: Petronella Andrei
Corectură: Oana Tăraru
Copertă: Studio Meka

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CLAVIER, BRUNO

Fantomele din familie / Bruno Clavier. - București : Philobia, 2018
ISBN 978-606-8560-71-7

159.9

Bruno Clavier

FANTOMELE DIN FAMILIE

Psihanaliza transgenerațională

Traducere din limba franceză de
Cristina Livia Vasilescu

philobia

CUPRINS

INTRODUCERE	11
-------------------	----

PARTEA ÎNTÂI

Să ne îngrijim în noi însine propria copilărie și istorie,
dar și pe aceea a strămoșilor noștri

CAPITOLUL I. Cum își fabrică femeile un Făt-Frumos pierdut.....	19
--	----

Repetițiile sentimentale	19
Când fiica caută copia imaginii iubitului mamei sale	20
Reprezentările oedipine ale fiicei depind de bărbatul pe care il iubește mama ei	21
De unde vin modelele amoroase?	23
Moștenirea descendantelor	23
Fantoma fratelui mort	25
Un Făt-Frumos transmis de la mamă la fiică	26

CAPITOLUL II. Cum să devii bărbat fără a fi sufocat de femei	29
---	----

„Nu mai mult de o noapte“	29
O cumplită senzație de vid	30
Fuga de femeie	31
Căutarea tatălui	32
O origine transgenerațională a donjuanismului	33

CAPITOLUL III. Évelyne și incesturile ei.....	37
Incestul unchiului matern.....	37
Un incest fără act sexual: incestual	38
Repetarea incestului în generația următoare.....	39
Când femeile fac copii între ele	40
Ultimul incest: problema morții	41

PARTEA A DOUA

Ce este o fantomă transgenerațională?

CAPITOLUL IV. Bărbatul în lipsa masculinului	47
Un tată absent	47
Cercul feminin și săgeata masculină	50
Capcana ședințelor cu repetiție.....	52
Trebuie să avem un tată, mort sau viu	53
Reconstruirea unui tată interior	54

CAPITOLUL V. Un avort poate ascunde un altul	57
Când avortul simbolizează o iubire eşuată	57
Un avort provocat de propria mamă.....	58
Sexualitatea era prezentă și la strămoșii noștri!	59
Ritualizarea avortului	61

CAPITOLUL VI. Sindromul cucului	63
Părinți care nu știu să fie părinți	63
Ipoteza unei fantome transgeneraționale.....	65
Orfan de filiații	65
Influența brutală a unei filiații asupra alteia.....	67
Intruziunea într-o filiație după modelul cucului	69
O viață amoroasă menită să „repare” mame și fiice	70
Între secret și nespusul ancestral	72

CAPITOLUL VII. Fantoma primei soții decedate	73
„Cred că am omorât pe cineva“	73
Originea transgenerațională a unei obsesii	75
Fantoma este urma psihică și emoțională a traumei unui strămoș	76
Când inconștientul strămoșului îi bântuie pe descendenți	77

CAPITOLUL VIII. Un gelos paranoic

Bărbatul gelos nu știe că e obsedat de amantul iubitei lui	83
În căutarea energiei absente.....	84
„Copiii sunt telepați“	85
Bunici care își terorizează nepoții.....	88

PARTEA A TREIA

Cum rămâne trauma părinților în inconștientul copiilor

CAPITOLUL IX. Unde mă voi duce după aceea?	95
„Caca“ nu moare niciodată: obsesia morții și constipația	95
Copiii sunt foarte spirituali	97
Copiii știu în mod inconștient adevărul despre problemele adulților	100
Retroacțiunea	103
Originarul	105

CAPITOLUL X. O ipoteză transgenerațională a autismului	109
O fetiță conectată la copiii morți din familie	109
Modul în care copiii foarte mici îi reprezintă pe vii și pe morți în desenele lor	111
Acceptarea pierderii sarcinilor care nu au fost duse la termen	113
Critica teoriei psihanalistei Melanie Klein	114

CAPITOLUL XI. Unde eram înainte?.....	117
Sexualitate: tații sunt cei care trebuie să le vorbească filor lor	117
Rezultatul lipsei de informare a fetișelor	119
A-l informa cu adevărat pe copil în privința sexualității înseamnă a-l desăvârși înumanitatea lui.....	120

CAPITOLUL XII. Léo și lacrimile strămoșilor lui	123
---	-----

CAPITOLUL XIII. Copilul cu fantome.....	127
Un copil asediat de strămoșii lui	127
Gardienii cimitirului genealogic	129
Avort și femeie dominatoare	130
O voce care îți spune să faci prostii	132

CAPITOLUL XIV. Obsesii de gemeni.....	135
A-l dezbrăca pe Pierre pentru a-l îmbrăca pe Paul.....	135
O fantomă maternă a geamănului mort	138
Secretul de familie.....	139
Copilul terapeut al părinților săi	141

PARTEA A PATRA

Fantomele familiale ale lui Rimbaud, Van Gogh și Freud

CAPITOLUL XV. Fantomele lui Arthur Rimbaud	149
De ce devine poetul negustor de arme	149
Abandonul taților	155
Cumularea unor fantome.....	156
Moartea mamei	156

CAPITOLUL XVI. Van Gogh sau datoria de viață.....	159
Căutarea tatălui	159
Originea transgenerațională a datoriei lui Vincent.....	161
Moartea taților	163
Fantoma maternă a Annei Cornelius	164
Urechea tăiată, datorie a unui copil.....	166

CAPITOLUL XVII. Julius, Josef și Jacob Freud, obsesii psihanalitice.....	169
Julius, copilul uitat al mamei freudiene	169
Fliess, reîncarnarea lui Julius	174
Tatăl și renunțarea la Neurotica	176
Josef, o fantomă paternă a lui Freud	178
Boala infantilă a psihanalizei.....	181
Cum negarea tatălui a devenit negarea fiului Jung.....	184
Ferenczi, copil drag, apoi copil „hulit”	186
Câteva consecințe pentru psihanaliză	187

INTRODUCERE

„Am urmat deja mai multe terapii, dar simt că există ceva care a rămas neclarificat...”. „Fiul meu suferă de tulburare obsesiv compulsivă, dar deocamdată nu s-a găsit rezolvarea...”. „Mi-aș dori un psihanalist care să-mi vorbească și să fie simpatic...”. „Cred că am nevoie să efectuez un travaliu asupra propriei persoane, dar dacă treaba asta va dura zece ani, nu merită efortul!” Primesc aproape zilnic astfel de comentarii și mărturisesc că ele îmi suscitană întotdeauna interesul. Să existe, aşadar, atâtea terapii interminabile, atâtea eșecuri în rezolvarea unor simptome, atâtia psihanalisti muți și antipatici?

Toate aceste probleme mă duc cu gândul la propriul meu parcurs. Mi-am petrecut o bună parte din viață încercând să mă descurc singur cu un număr destul de mare de dificultăți și recunosc că, multă vreme, am privit cu neîncredere psihanaliza, psihanalisti și psihoterapeuții, sentiment amestecat cu o oarecare fascinație și chiar cu o pasiune moștenită din adolescență. A fost nevoie ca, la o răscruce apărută în viața mea, să mă lovesc de o enigmă personală în relațiile mele afective pentru ca, terorizat, să trec pragul cabinetului unui psihanalist, autor al unei cărți pe care o apreciasem totuși în prealabil. Poate că felul său de a iubi viața și oamenii, de a vorbi și despre altceva în afară de psihanaliză, și evidența aptitudine sufletească care transpare din scriurile lui sunt cele care mi-au dat încredere și m-au incitat să-l cunosc. Am început atunci o lungă călătorie care mi-a arătat, în fiecare dintre „momentele ei forte”, că aveam de foarte mult

timp nevoie de ajutor, de înțelegere și de un proces de transformare. Încetul cu încetul, viața mea s-a îndreptat către ceea ce putem numi bucuria de a trăi. Îmi amintesc că i-am spus unei prietene: „Nu știam că putem fi fericiți!“

Totuși, pentru terapeutul meu a fost evident că există în mine anumite lucruri care nu pot fi lămurite dacă nu înțeleg ce s-a întâmplat în familia mea când eram copil și chiar înainte de a mă naște. Fără îndoială, deschiderea manifestată de acest om e cea care m-a determinat să fac terapie cu el. Și efectul benefic al acestor investigații asupra ansamblului vieții mele a fost atât de puternic și de radical încât am dezvoltat o adevărată pasiune pentru psihogenealogie¹, sau psihanaliza transgenerațională, cum o numim acum, tehnică pe care voi încerca să v-o prezint pe parcursul acestei cărți. Când am reînceput să studiez psihologia și psihanaliza, nu am făcut-o nicidcum din dorința de a deveni psihanalist și nici măcar psiholog. Mă temeam că va trebui să am grija vreme îndelungată de anumite persoane, așa cum un părinte știe că va fi responsabil pentru copilul lui de la nașterea acestuia și până la majorat, cel puțin. Eram mult mai preocupat de îmbunătățirea situației mele, ceea ce nu era o treabă tocmai ușoară. Intenționam totuși să lucrez ca terapeut, dar pentru protocoale scurte, care să nu necesite o implicare pe termen lung. Cu toate acestea, persoanele care veneau la mine pentru efectuarea unui travaliu asupra arborelui lor genealogic au început să-mi ceară, rând pe rând, să fiu psihanalistul lor. Oferta, în cazul meu, fiind condiționată de cerere, am acceptat, deși cu multă teamă. Astăzi, nu regret că am făcut-o.

Cred că la fel s-a întâmplat și în ceea ce privește cartea de față, care mi-a fost solicitată pe măsură ce am înaintat în munca, în pregătirea mea și în conferințele susținute. Scrisul reprezinta pentru mine un oarecare chin, amestecat, din fericire, cu plăcere-

rea de a scrie, deci cererea a creat din nou oferta și totodată motivul principal al lucrării de față. Am întrerupt de câteva ori manuscrisul, spunându-mi că ceea ce mă pasionează mai presus de orice este „clinica“ și cercetarea întreprinsă în rândul adulților și al copiilor care veneau la mine zilnic. Totuși, ideea de a populariza, de a face cunoscută și apreciată psihanaliza transgenerațională prin intermediul unei cărți mi s-a parut cu adevărat importantă, cu condiția ca ea să se adreseze tuturor, indiferent că e vorba despre persoane „avizate“ sau nu, care au sau nu cunoștințe prealabile în domeniul psihologiei.

Am vrut să arăt, de asemenea, cât de afectați pot fi clienții pe care îi primesc în cabinetul meu de psihanalist – femei, bărbați, dar și copii, într-o manieră foarte impresionantă uneori – de aceste fenomene de „bântuire“ pe care le-am descoperit și în mine și care dovedesc prezența stranie și împovărătoare a unor traume și conflicte afective ale strămoșilor în psihicul nostru. Aceste „fantome“ se manifestă în principal prin repetarea unor simptome, prin comportamente aberante, prin scheme relaționale sterile care provoacă, în unele cazuri, diferite dificultăți de viață și afecțiuni psihice destul de grave. Există destule persoane care, deși au urmat diverse terapii, adeseori mai multe în același timp sau succesive – psihiatrie, psihanaliză, dezvoltare personală, terapii comportamentale și cognitive –, majoritatea cu rezultate incontestabile, nu au reușit să-și clarifice cu adevărat ceea ce resimt drept o fatalitate. Realizăm atunci că ceea ce stăruie în noi este, de fapt, ceva ce nu ne aparține: vindecarea altcuiva prezent în noi, fără a ști măcar că e vorba despre altcineva, reprezintă o misiune aproape imposibilă! Dacă psihogenealogia a avut meritul de a aduce o clarificare fundamentală în privința importanței istoriei strămoșilor noștri în formarea noastră psihică, psihanaliza transgenerațională, la rândul ei, ne reamintește dimensiunea inconștientă pe care o împărțim cu aceștia. Prin ea încercăm să înțelegem modul în care strămoșii noștri și-au trăit

¹ Vezi Anne Ancelin Schützenberger, *Psychogénéalogie. Guérir les blessures familiales et se retrouver soi*, ed. a 2-a, Paris, Payot, 2012. (n.a.)

traumele și felul în care descendenții lor sunt tributari acestui „mod” în propriul lor inconștient. Ținem seama aşadar atât de inconștientul familial, cât și de inconștientul individual: dacă cele două se suprapun uneori sau se intersectează, e important să nu fie totuși confundate, pentru a fi evitate impasurile terapeutice.

Voi prezenta mai întâi câteva cazuri care permit înțelegerea modului în care se poate desfășura dispozitivul psihanalitic, adică ceea ce numim „cură”, ținând cont de inconștientul familial și de cel individual. Aceste exemple dovedesc, de asemenea, că, în cazul multora dintre persoanele în cauză, nebunia, psihoza, delirul nu sunt niște aberații umane accidentale, ci că, uneori, ele își au originea și își găsesc sens mai degrabă într-o istorie familială și colectivă decât într-o trăire personală sau în vreo predispoziție. E un lucru care mi s-a părut evident în situația în care mulți dintre copiii cu grave tulburări psihice care ajungeau la mine proveneau dintr-un mediu familial suficient de sănătos. În prezența părinților care povesteau istoria lor și a strămoșilor, acești copii s-au vindecat, adeseori în doar câteva ședințe, de „aberațiile” psihice care i-ar fi transformat, la vîrstă adultă, în cazuri psihiatrice grave. Ei sunt cei care mi-au demonstrat clar influența determinantă a strămoșilor asupra descendenților. Și tot ei m-au învățat că tot ceea ce nu urmează direcția de evoluție a vieții este, de fapt, „împotriva” ei.

În aceasta constă aberația fundamentală. Astfel, sexualitatea și moartea – chestiuni aflate în centrul filiației – sunt două componente ale existenței care se cer și fi verbalizate de către părinți în prezența copiilor lor. Aceștia au nevoie să cunoască bucuriile și dramele strămoșilor relatate de cei care i-au adus pe lume: altminteri, cuvintele trecute sub tacere devin tot atâtea goluri în reprezentare pe care simptomele precoce ale copiilor vor încerca să le umple fără succes. În schimb, copilul care a beneficiat, suficient de timpuriu, de această comunicare salvatoare – îndeosebi

în privința celor două întrebări fundamentale: „de unde vin eu?” și „încotro mă duc?” – își recapătă aproape instantaneu dinamica naturală. El crește atunci îndreptându-se spre drumul lui de adult independent și liber, asemenea unui copac bine plantat, susținut și hrănит psihic și spiritual către înainte, „întru devenirea specificității sexului său”². Or, dacă cei mici suferă din cauza acestor lacune în vorbire, situația nu poate fi decât aceeași și în cazul adulților, care, să ne reamintim, au fost și ei copii. Totuși, deși foarte benefice, rezultatele în rândul adulților nu au acest aspect spectaculos în ceea ce privește eficacitatea pe care îl găsim la copii.

În afara acestor povești de viață anonime, voi prezenta, la sfârșitul cărții, un studiu transgenerațional ce-i vizează pe Arthur Rimbaud și pe Vincent Van Gogh, la fel și o critică a teoriei freudiene referitoare la „fantomele lui Freud”. Într-adevăr, deși Freud a deschis un domeniu extrem de bogat în investigarea psihicului uman, se pare că, în același timp, el l-a și închis în direcția câtorva puncte teoretice fundamentale, ecranând căi care nu „trebuie” explorate, în mod special pe aceea privitoare la influența generațiilor anterioare asupra vieții psihice a subiectului.

Din motive conștiente și inconștiente ce țin de istoria lui pe același rând³ și de aceea a majorității discipolilor și continuatorilor lui, de însăși viața lor, o știință umană s-a transformat uneori în dogmă. Toate aceste rătăciri, provenite adeseori din imposibilitatea de a-i contesta pe „maestrăi”, contribuie la criticele actuale aduse psihanalizei. Deși intemeiate în multe privințe, aceste critici resping la mod extrem disciplina în ansamblul ei, neglijând ceea ce a fost esențial și salutar în concepția acesteia. Într-un fel, și ca și cum am arunca bebelușul odată cu apa în care l-am îmbă-

² Françoise Dolto, *L'Image inconsciente du corps*, Paris, Seuil, col. „Points”, 1992, p. 50. (n.a.)

³ Vezi capitolul pe care l-am consacrat acestei chestiuni. (n.a.)

iat. Psihanaliza poate fi de o eficacitate terapeutică incontestabilă, cu condiția de a manifesta deschidere și de a reconsidera profund ceea ce nu funcționează în practica și teoria ei.

Voi încerca să demonstreze validitatea psihanalizei prin intermediul poveștilor de viață care urmează. Poveștile acestor copii, femei și bărbați, sunt propria mea poveste, în sensul că n-am avut niciodată sentimentul de a mă afla „pe malul bun al râului”, adică de a fi o persoană sănătoasă care primește în cabinetul ei persoane bolnave. Am doar senzația că, în raport cu unele dintre ele, eu am înaintat ceva mai mult pe drumul fericirii. Viețile acestor persoane și terapiile pe care le-au urmat ele sunt povestite aici cu permisiunea lor. Ba chiar cu contribuția lor, unii dintre acești oameni corectându-mi textul atunci când acesta nu corespundeau cu ceea ce estimau ei a fi realitatea și parcursul lor sau acelea ale copiilor lor. Într-un fel, ei sunt cei care au scris cartearea de față.

Așadar, pornind de la aceste cazuri singulare de adulți și de copii, urmate de cazurile unor oameni celebri, și de la ceea ce aduc ele ca problematică, vă invit într-o călătorie în universul „fantomelor familiale”, acolo unde tot ce rămâne nespus este repetat.

PARTEA ÎNȚÂI

Să ne îngrijim în noi însine propria copilărie și istorie, dar și pe aceea a strămoșilor noștri

CAPITOLUL I

Cum își fabrică femeile un Făt-Frumos pierdut

Repetițiile sentimentale

„Nu cumva fac o prostie?”, s-a întrebat Isabelle în ziua căsătoriei ei. Și, în acel moment pe care și-l imaginase întotdeauna ca pe o apoteoză, ca pe o consacrare a vieții ei de femeie, Isabelle a început să se gândească intens la bărbații cunoscuți înainte. Printre aceste imagini evocate pe fură, marcate de nostalgie, s-a evidențiat cea a unuia dintre iubiții ei, eclipsându-le pe aproape toate celelalte: Pierre, iubirea nebună, dar platonică, de la opt-sprezece ani.

De bărbatul acela, pierdut din vedere de multă vreme, în prezent căsătorit și tată de familie, Isabelle se detașase treptat, păstrându-l totuși într-un soi de criptă interioară, de existență căreia era mai mult sau mai puțin conștientă. Pentru că se apropia de douăzeci și opt de ani și mai toate prietenele ei trăiau în cuplu, unele având deja copii, Isabelle a făcut pasul ca un robot: s-a măritat cu alt bărbat decât acela pe care îl iubise... și gata, asta a fost tot!

Căsătoria i-a dăruit doi fii și s-a soldat cu un eșec care părea programat încă de la început. Și-a părăsit soțul fără păreri de rău și apoi și-a abordat noua viață de mamă divorțată, de treizeci și șase de ani, profitând de custodia alternantă pentru a se întâlni

cu bărbați pe care îi cunoscuse pe internet. Deși aceste relații episodic sentimentalo-sexuale îi ofereau la început o senzație de libertate, încetul cu încetul, ele sfârșeau prin a o lăsa ușor descumpărătă, ca o schemă repetată steril pe care Isabelle o cunoștea prea bine. La fiecare întâlnire credea că și-a găsit bărbatul vieții, dar, destul de rapid, își dădea seama că era vorba, din nou, doar despre o poveste fără viitor.

După opt ani de psihanaliză, Isabelle s-a gândit că problema strămoșilor ei nu fusese suficient analizată. Citise mai multe cărți pe această temă, printre care și pe aceea a Danièlei Flamenbaum, *Femme désirée, femme désirante*¹, care vorbește despre transmiterile ce au loc între femei, din generație în generație². În urma acestei lecturi și dorind să iasă din schemele ei sentimentale repetitive, Isabelle a venit la cabinetul meu pentru o consultare, știind că eu practic psihanaliza transgenerațională: travaliul analitic e asociat cu destinul strămoșilor pacientului pentru a-l ajuta să iasă din fenomenele repetitive.

Așadar, am realizat cu Isabelle o a doua analiză, în care am integrat studiul arborelui ei genealogic.

Când fiica caută copia imaginii iubitului mamei sale

Isabelle nu și-a iubit cu adevărat primul soț, dar, pentru că el îi era la îndemână în acel moment al vieții sale, s-a gândit, cam trivial, că e ceea ce-i trebuie. Era un bărbat atent și, în alegerea Isabellei, au mai contat și părerile mamei, bunicii și ale câtorva dintre prietenele ei: „E important să fie cineva stabil, cineva care poate fi tatăl copiilor tăi. Dragostea e altă poveste...“ Isabelle a încercat să credă în această căsnicie. Poate că timpul îi va permite să-și aprecieze mai mult soțul? Si apoi, copiii pe care îi vor avea împreună vor și să aducă un elan cuplului lor improbabil. Dar timpul i-a dovedit contrariul.

¹ *Femeie dorită, femeie doritoare.* (n.tr.).

² Danièle Flamenbaum, *Femme désirée, femme désirante*, Paris, Payot, 2006. (n.a.).

La câțiva ani după nașterea celui de-al doilea copil, divorțul era inevitabil, cel puțin pentru ea. Soțul ei, un bărbat bland, pe care Isabelle îl considera însă prea șters, a făcut totul pentru a-și păstra femeia iubită și și-a revenit cu greu după plecarea ei. Isabelle nu-i purta ranchiuș; îl respecta în calitatea lui de tată al filor ei, dar dragostea față de el fusese absentă, ca într-un soi de *quiproquo* al vieții.

Dragostea n-a fost mai prezentă nici în relațiile următoare. Îi era dat să nu fie niciodată fericită cu bărbații. Nu neapărat din cauza lor, căci unii chiar își doreau o relație stabilă cu ea. „Nu, treaba asta vine din mine, e ceva care șchioapătă și n-am descoperit niciodată ce anume“, își spunea ea.

Isabelle a realizat că singura și unica sa iubire, băiatul acela formidabil care încă o mai bântuia în ziua nunții, semăna în mod ciudat cu fratele ei: era la fel de pasionat de munte ca acesta și se numea... Pierre, la fel ca el. Cu ajutorul analizei efectuate, Isabelle a înțeles ce anume a simțit pe tot parcursul copilăriei: băiatul acela unic, copilul „scump“ al mamei, constituise pentru ea un model de iubit în detrimentul tatălui. La vîrsta oedipiană, pe care o putem situa cam între trei și opt ani, Isabelle nu și-a perceput niciodată tatăl drept un bărbat dezirabil în ochii mamei ei. Aceasta era un om șters, absent, neapreciat de soția lui; în plus, muncea mult. Fratele ei mai mic, Pierre, „falusul“ mamei, reprezentase așadar, pentru fetiță care era ea atunci, singura figură masculină interesantă.

Reprezentările oedipiene ale ficei depind de bărbatul pe care îl iubește mama ei

Etapa oedipiană este perioada în care copiii își construiesc dorința sexuală și sentimentală după imaginea dorinței părintelui de același sex ca ei: astfel, în cazul fetei, e vorba de obicei de tată, dacă acesta este dorit de soția lui. Mai târziu, după ce ambii